

- сприяти впровадженню інформаційно-просвітницьких програм, методики розвитку життєвих навичок, інтерактивних форм і методів роботи з формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків, профілактики інфекційних захворювань;
- забезпечити проведення системи цілеспрямованих заходів для учнів 1-11 класів, у тому числі циклу виховних годин „Я обираю здоровий спосіб життя”, затверджених Міністерством освіти України;
- здійснювати моніторинг ефективності організації превентивної роботи у закладах освіти;
- узагальнювати досвід виховної діяльності з питань попередження асоціальної поведінки, формування навичок ЗСЖ у дітей, учнівської молоді та впровадження інноваційних технологій і систем виховання;
- проводити систематичну роботу щодо попередження проявів асоціальної поведінки в учнів, приділяючи особливу увагу підліткам “групи ризику”;
- систематично організовувати та проводити заходи щодо підвищення рівня педагогічної компетентності батьків з питань формування у дітей навичок ЗСЖ, дотримання гігієнічних правил і норм в сім’ї, толерантного ставлення до ВІЛ-позитивних людей тощо.

Література: 1. Доклад о глобальной эпидемии ВИЧ/СПИД, июль 2002. Объединенная программа Организации Объединенных Наций по ВИЧ/СПИД (ЮНЕЙДС). – 2002.; 2. Зменшення шкоди: концепція, практика, досвід України. - Київ, 2002. – с.; 3. Трагедія, якої можна уникнути: Подолання в Україні кризи здоров'я людини / Марусов А. – К.: Світовий банк, 2010. – 20 с. ; 4. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи / О. Яременко, О. Балакірєва та ін. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2000. – 207 с.

УДК 316.334.4

Огаренко Т.О.

Класичний приватний університет. м. Запоріжжя к. соц.. н., доцент .

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ЯК ЧИННИК СТАБІЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У статті розкривається зміст соціально-правових відносин як особливого різновиду соціальних відносин. Обґрунтовується думка про те, що вони суттєво впливають на стан суспільних взаємодій та соціальні зміни, в також виступають вагомим чинником стабілізації та рівноваги в суспільстві.

Ключові слова: суспільство, соціальні відносини, соціально-правові відносини, стабільність, суспільна рівновага, суспільна злагода.

Актуальність дослідження. Формування демократичних засад суспільства нерозривно пов'язано з інституціоналізацією соціально-правових відносин, які, ґрунтуючись на праві як базовому соціальному інституті, мусять набути у суспільстві статусу його ціннісно-нормативної бази і сприяти його стабілізації. Однак історія розвитку демократичних суспільств, зокрема й українського, яке прагне йти цим шляхом, свідчить, що процес формування соціально-правових відносин носить тривалий, неоднозначний і суперечливий характер. Оскільки у ньому активну участь беруть політичні актори, окремі верстви населення, певні соціальні групи, чиновники, представники різних владних структур, то відповідно від їх прагнень, бажань, очікувань і владних повноважень, а також політичної волі залежить характер і стан соціально-правового поля. Більш того, окремі політичні актори можуть суттєво впливати як на стабілізацію, так і дестабілізацію суспільного життя.

Враховуючи дану обставину, мета статті полягає в дослідженні специфіки соціально-правових відносин як особливого різновиду соціальних відносин, які впливають на стан суспільних взаємодій та соціальні зміни, в також виступають вагомим чинником стабілізації та рівноваги в суспільстві.

Як показує життєва практика, у сучасному українському суспільстві процес формування та функціонування соціально-правових відносин носить складний і суперечливий характер. Складність виявляється у тому, що у країні впродовж тривалого часу спостерігається протиріччя між задекларованими правовими нормами, законодавчими актами та реальними формами їх утілення у житті. Більш того, зміна владних структур супроводжується судовими процесами, результатом яких є відміна попередніх законів, або визнання невідповідними попередніх процедур їх прийняття. Достатньо згадати відновлення у жовтні 2010 року Конституційним судом України дії Конституції 1996 року, коли ним же було визнано неконституційним Закон «Про внесення змін до Конституції України» №2222-IV від 8 грудня 2004 р. у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду і прийняття. Практично виходить, що впродовж шести років Верховною Радою України ухвалювалися закони, які не відповідали чинному законодавству, а українське суспільство офіційно функціонувало у позаправовому полі. Світова спільнота по-різному поставилася до цього рішення Конституційного

суду, обмежившись висловлюваннями про те, що це внутрішні справи України. Однак політична опозиція, зокрема Партія «Батьківщина» (Ю.В. Тимошенко) заявила про неприпустимість подібних законодавчих рішень, оскільки вони суттєво впливають на дестабілізацію суспільного життя. Провладна «Партія регіонів» залишила без коментарів ці виступи. Вочевидь *в Україні набирає обертів таке явище як відміна (не удосконалення або коригування, а відміна) провладною партією раніше прийнятих законів, які не забезпечують її бажаним законодавчим полем для реалізації своїх інтересів*. Звісно, такі явища не залишаються непоміченими громадськістю і негативно позначаються не тільки на політичних симпатіях електорату, а і порушують баланс суспільних відносин.

Тому *метою статі* є з'ясування впливу соціально-правових відносин, які складаються і функціонують між суб'єктами права в українському суспільстві та впливають на його стан, суспільну рівновагу і розвиток. Для досягнення поставленої мети варто вирішити *наступні завдання*: *по-перше*, з'ясувати місце соціально-правових відносин у системі суспільних відносин; *по-друге*, окреслити ознаки стабільного (врівноваженого) суспільства і, *по-третьє*, виявити вплив соціально-правових відносин на стабілізацію суспільства, зокрема українського.

Як відомо, у соціологічній науці поняття «суспільні відносини» не ототожнюється з поняттям «соціальні відносини». Суспільні відносини розглядаються соціологами як «сукупність форм організації спільного життя людей, що ґрунтується на їх діяльності (взаємодії) і надає їх існуванню соціальної цілісності» [1, с.389], або як «багатобічні, властиві суспільству зв'язки, що устанавлюються між соціальними групами, а також усередині їх» [2, с.664]. Більш точно відображає сутність суспільних відносин В.І.Тарасенко, розглядаючи їх як « форми вияву залежностей між індивідами і групами, що скріплюють, спрямовують та обрамляють їх діяльність, об'єднання в спільноти» [3,с.617]. Як бачимо, характерними рисами суспільних відносин є:

по-перше, їх органічна єдність із людською діяльністю, оскільки вони породжуються включенням людей у суспільну практику;

по-друге, обумовлення інтересами певних людей, спільнот вступати у суспільні контакти та зв'язки, підтримувати їх з метою реалізації своїх цілей;

по-третьє, активність і стійкість, оскільки вони з'являються й утримуються у суспільному просторі завдяки людям, їх енергії, прагненням і інтересам;

по-четверте, здатність надавати суспільству певної якісної визначеності (правової, економічної, політичної, культурної тощо), оскільки вони існують завдяки діяльності людей у певних сферах життєдіяльності суспільства.

Соціальні ж відносини, погодимось з В.І.Тарасенко, – це «особливий тип суспільних відносин, що виникають між індивідами як членами спільнот і виступають одним із способів вияву, трансформації і реалізації соціальності (спільності, близькості, відчуженості, толерантності, конфліктності, партнерства, розподілу функціональної залежності, обміну діями, діяльністю тощо) у суспільстві» [4, с.502]. Соціолог посилається на одне з перших, а саме, марксистське визначення соціальних відносин, коли вони розглядалися не просто як відносини одного індивіда до іншого, а як відносини «робітника до капіталіста, фермера до земельного власника і т.д.». Тобто соціальні відносини можна розглядати як такі, що визначають характер і природу взаємовідносин людей у певній сфері життя і діяльності конкретних людей, вони не можуть існувати поза індивідуальним буттям людей і визначаються їх соціальними статусами і ролями. Тому соціальні відносини є «завжди статусними, унормованими відносинами, що можуть бути закріплені правом, мораллю, традиціями, престижем тощо» [4,с.503]. Життєва практика свідчить, що соціальні відносини інституціоналізуються, тобто набувають суспільно визнаного значення, і, як правило, закріплюються правом, визначаючи алгоритми поведінки і діяльності людей у різних сферах суспільного життя – правовій, політичній, економічній, військовій, міжнародній, культурній, освітянській тощо. Вочевидь, у кожній із цих сфер, соціальні відносини мають специфічний характер, що зокрема позначається у їх визначенні – соціально-економічні відносини, соціально-політичні, соціально-правові і т.ін, виконуючи відповідні до цієї сфери функції: економічні, політичні, правові тощо. Однак не можна не помітити, що поміж усіх форм соціальних відносин, соціально-правові відносини мають універсальний характер, оскільки вони властиві не тільки правовій сфері, а всім іншим сферам – і політичній, і економічній, і освітянській, і військовій, і підприємницькій, і банківській тощо. Вони якби «пронизують» усі, без винятку, інституціоналізовані форми життєдіяльності суспільства, вплітаючись у найрізноманітні форми соціальних стосунків, контактів, зв'язків. Ґрунтуючись на правових засадах, саме *соціально-правові відносини* як ціннісно-унормована і функціональна сукупність узаємозв'язків між різними соціальними суб'єктами (окремими індивідами, групами, спільнотами, установами, державами тощо) соціально-статусної структури суспільства з приводу відношення до права і закону, яка і є основним способом вияву, трансформації і реалізації соціальності, що формується між ними у процесі правової поведінки і правової діяльності складають фундамент усіх суспільних відносин, забезпечуючи нормативну підтримку порядку у суспільному житті.

Тобто, можна стверджувати, що саме соціально-правові відносини уможливають забезпечення певної усталеності або стабільності суспільного життя. Якщо це дійсно так, то виникає питання: яким способом це відбувається? Для відповіді необхідно, насамперед, розібратися у тому, що ж являє собою *усталеність або стабільність суспільства*. Для цього варто спочатку визначити,

що являє собою суспільство. Як відомо, у суспільних науках, зокрема у соціології існує безліч тлумачень суспільства. І власне, уся історія розвитку соціологічної думки пов'язана з пошуком відповіді на це запитання. У соціології оформилося декілька концептуальних підходів до категорії «суспільство». В.Г.Ізох, аналізуючи різні підходи до тлумачення суспільства, виокремлює органістичний (Г. Спенсер, П. Лілієнфельд, А.Шеффле й ін.), відповідно до якого суспільство ототожнюється з людським організмом і соціальне життя пояснюється біологічними особливостями; суспільство як продукт добровільної угоди (Т. Гоббс, Дж. Локк); антропологічний – суспільство і людина розглядаються як частини природи (Б. Спіноза, Д. Дідро, П. Гольбах та ін.); суспільство як результат соціальних дій людей (М. Вебер, Г. Зіммель, Ф. Знанецький) і функціональний, коли суспільство розглядається як соціальна система, яка має свою структуру і виконує певні функції (Т. Парсонс, Р. Мертон) [5, с.665]. Сучасний американський соціолог Н. Гудман трактує суспільство як «сукупність людей із спільною культурою (яка передається наступним поколінням), спільною територією і спільною ідентичністю» [6, с.51]. Він акцентує увагу на тому, що люди у суспільстві відчувають на собі «уструктуралізовану мережу взаємних стосунків», тобто функціоналістський підхід до розуміння суспільства доповнює культурологічним. Вочевидь, усі названі вище підходи мають право на свій дискурс, проте, найбільш доцільним нам видається є все ж таки зіммелівський підхід до розуміння суспільства, відповідно до якого суспільство є сукупністю асоціацій, тобто соціальних взаємодій людей. Послугуючись цими висновками, ми висунули ідею про те, що [див, наприклад: 7] *соціація* (Г. Зіммель) як об'єднання суб'єктів суспільно-виробничої (економічної, зокрема) діяльності для досягнення спільної мети та *індивідуція* (Є. Суїменко), що являє собою спрямування людьми своїх здібностей на досягнення успіху у сфері суспільного відтворення і задоволення своїх інтересів є найважливішими *механізмиутворюючими* структурними елементами правого механізму суспільного регулювання. А відтак діада соціація-індивідуція є практично одним із основних чинників, на якому «вибудовується» система суспільних взаємодій, які, ґрунтуючись на спільних цінностях і нормах, зокрема на праві, і формують суспільство як фундаментальний соціальний інститут. Виходячи з цього, виникає цілком доцільний висновок про те, що усталеність суспільства, більше того, його стабільність (звісно, відносна) або зрівноваженість значною мірою залежать від характеру співвіднесення соціації й індивідуації.

Якщо суб'єкти суспільно-виробничої діяльності свідомо об'єднуються у соціативні форми для реалізації своїх індивідуальних інтересів, реалізація яких забезпечує всі сфери їх особистісного і родинного відтворення, то суспільство, у межах якого відбуваються ці інтеграційні процеси набуває певної збалансованості суспільних та індивідуальних інтересів. Ця збалансованість уможливілює розвиток соціальних відносин на засадах певної узгодженості, злагоди не тільки у сфері виробництва матеріальних благ і послуг, але й у сфері формування політичних, культурних, освітніх, наукових та інших взаємин. Однак збалансованість інтересів у будь-якій сфері суспільних відносин потребує формування та дотримання нормоутворюючих принципів, а точніше правого забезпечення, яке, у свою чергу, теж є продуктом соціації, тобто узгоджених соціальних дій людей у всіх сферах життєдіяльності. Про соціальну сутність права говорить і О.Петришин, академік і віце-президент НАПрН України, наголошуючи на тому, що «зміст поняття права має бути поширеним не лише за межі «наказу держави», а й сукупності норм права як лише потенційних, хоча і загально-обов'язкових, правил поведінки в напрямі врахування певних ненормативних (діяльнісних) аспектів, які є необхідними складовими реалізації правових норм, розуміння права як *специфічної соціальної реальності* [8, с. 33] (вид. мною: Т.О.). Отже право та його верховенство у суспільному житті набуває особливої ваги, оскільки виступає фундаментом соціативних форм життя, на основі якого формуються соціально-правові відносини, які і забезпечують певну (у певному часі, у певному просторі) діяльність членів суспільства. «У понятті верховенства права, – як справедливо підкреслює член-кореспондент НАПрН України М. Козюбра, – переплітаються правові та політичні, культурні й етичні мотиви, внутрішньодержавні та міжнародні, національні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеї і здоровий глузд...» [9, с. 7].

Однак, як свідчить життєва практика, досягти абсолютного верховенства права у будь-якому суспільстві практично неможливо, оскільки завжди існували, існують і будуть існувати протилежні за своєю ціннісною сутністю групи, клани, які відстоюючи свої інтереси, порушують правові принципи, ігнорують нормативний зміст соціально-правових відносин, що призводить до дестабілізації суспільного порядку, порушує суспільну рівновагу. Сучасне українське суспільство не є виключенням. Як зазначають правознавці, у нашій країні процес утвердження принципів верховенства права, а відтак і формування соціально-правових відносин, які б сприяли стабілізації суспільства, є складним і суперечливим: «з одного боку, спостерігається нібито певний поступ уперед: хоча і повільно, але відбувається становлення плюралістичної демократії, інститутів громадянського суспільства, певні позитивні зрушення мають місце в реалізації свободи думки і слова, світогляду і віросповідання, об'єднання у політичні партії та громадські організації, права на мітинги, походи і демонстрації...з другого ж боку, зрощування влади з капіталом, нерідко криміналізованим, казнокрадство, тотальна корупція призвели до того, що ідеали верховенства права і правової держави виявилися дискредитованими» [9, с. 8]. Звісно, така ситуація свідчить про те, що в Україні ще історично не

сформувалися підстави для узгодженості інтересів тих політичних сил, які захищаючи економічні інтереси певних соціальних груп, класів, усвідомлювали би необхідність існування пріоритету правових механізмів їх урегулювання.

А відтак, можна констатувати, що *соціально-правові відносини*, які сформувалися в українському суспільстві в останні десятиліття, *носять флюктуаційний характер*, тобто вони формуються не на засадах верховенства права, яке можливе виключно в контексті соціативних форм життєдіяльності, а на засадах індивідуації, тобто інтересах окремих політичних чи державних лідерів, які, користуючись владними повноваженнями здатні і мають політичну волю до «*підлаштування*» законів під бажані для себе стандарти. За таких умов стабільність у суспільстві досить крихка. Вона може існувати лише доти, доки не пригнічуються інтереси тих або інших соціальних груп. Яскравим прикладом такої думки стали страйки підприємців, які пройшли широким «фронтом» в Україні у листопаді-грудні 2010 року, коли Верховна Рада затвердила Податковий Кодекс, який, на думку підприємців, суттєво погіршував умови їх діяльності. Результатом всеукраїнського страйку стали поступки влади представникам малого бізнесу, Кодекс було частково удосконалено і в суспільстві неначебто зародилися паростки стабілізації і формування таких соціально-правових відносин, які сприяють захисту прав і свобод громадян. Однак така ситуація, звісно, може миттєво змінитися під впливом нових обставин, якщо владні органи, спробують реалізувати свою політику, ігноруючи принципи права, або не враховуючи різноманітні чинники соціальної стратифікації [10] – тобто не узгоджуючи сам характер соціальної ситуації з тими верствами і прошарками суспільства, яких вона буде стосуватися.

Висновки. 1. Функціонування суспільних відносин в усіх сферах життєдіяльності ґрунтується на правових засадах, інструментом яких є *соціально-правові відносини*, що являють собою ціннісно-унормовану і функціональну сукупність взаємозв'язків між різними соціальними суб'єктами соціально-статусної структури суспільства з приводу відношення до права і закону. 2. Соціально-правові відносини як основний спосіб вияву, трансформації і реалізації соціальності, а точніше соціалізації, тобто узгодженості дій певних соціальних (економічних, політичних та інших) груп, яка формується між ними у процесі правової поведінки і правової діяльності, виступають одним із найважливіших чинників стабілізації суспільства, оскільки складають фундамент усіх суспільних відносин, забезпечуючи нормативну підтримку порядку у суспільному житті. 3. Спроба окремих владних (державних) або опозиційних їм політичних лідерів або структур (органів) порушити принципи пріоритету права у функціонуванні соціально-правових відносин або підлаштувати їх під групові чи індивідуальні інтереси, користуючись правовими або позаправовими механізмами і процедурами призводить до порушення суспільної рівноваги, дестабілізації суспільних відносин, гальмуючи суспільний розвиток, дискредитує демократичні принципи державотворення. 4. Формування і функціонування соціально-правових відносин в українському суспільстві мусить відбуватися виключно на принципах верховенства права. Цьому має підпорядкуватися і практика прийняття законів, яка останнім часом, на жаль, набуває не соціативного, а індивідуального характеру, тобто здійснюється на власний розсуд посадових осіб, що порушує не тільки конституційні засади, але й права і свободи громадян.

Література: 1. Малахова Ж. Суспільні відносини / Ж. Малахова // Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко – К.: Академвидав, 2008. – 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»); 2. Андреева И.Н. Общественные отношения / И.Н. Андреева // Социология: Энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с. – (Мир энциклопедий); 3. Тарасенко В.І. Суспільні відносини і відношення / В.І. Тарасенко // Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад.: В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін.; Під заг. ред. В.І. Воловича. – К.: Укр. Центр духовн. культури, 1998. – 736 с.; 4. Тарасенко В.І. Соціальні відносини і відношення / В.І.Тарасенко // Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад.: В.І.Волович, В.І.Тарасенко, М.В.Захарченко та ін.; Під заг. ред. В.І.Воловича. – К.: Укр. Центр духовн. культури, 1998. – 736 с.; 5. Изох В.Г. Общество // В.Г. Изох / Социология: Энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В.Терещенко. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с. – (Мир энциклопедий); 6. Goodman N. Wstęp do socjologii. Przekład J. Polak, J. Ruszkowski, U. Zielińska / N.Gudman / – Poznan: Zysk i S-ka Wydawnictwo. – 1992. – 388 с.; 7. Огаренко Т.О. Системоутворюючий соціальний механізм правової сфери: гносеологічний аспект // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2009. – № 881. – Вип. 24. – С.117-122.; 8. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин О. Петришин // Право України. – 2010. – №3. – С.24-33.; 9. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи / М.Козюбра// Право України. – 2010. – №3. – С.6-18.; 10. Ковалиско Н. Континуальність традиції: базові перспективи аналізу стратифікаційних порядків. / Наталия Ковалиско. // Социология: теория, методы, маркетинг.- 2008.-№2.-С.66-82.